

Nr 341.

Av herr **Domö m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående subventionering av vissa varor m. m.*

I proposition nr 217 äskar regeringen anslag på sammanlagt 170 milj. kronor för ändamål, vilka kortast kunna beskrivas som försök att med subventioner motverka den stegring av levnadskostnadsindex, vilken kan befaras komma till stånd efter den nedskrivning av den svenska kronans värde, som riksbanken genomförde den 19 september detta år.

I proposition nr 215 begäres riksdagens bemyndigande att till en clearingkassa för kaffe överföra tull, tilläggstull och skatt på kaffe, varjämte regeringen redovisar sin avsikt att till clearingkassan för fettvaror överföra margarinaccisen samt att låta AB Tobaksmonopolet med egna medel bestrida de merkostnader, som uppkommit på grund av fördyrad råvaruimport. Därigenom skola konsumentpriserna på tobak kunna hållas oförändrade.

Samtliga i proposition nr 215 redovisade förslag innebära i realiteten förslag till ytterligare subventioneringar. Närmare uppgifter om dessas omfattning saknas. Propositionens uppgifter i övrigt ge dock fog att approximativt uppskatta dem till cirka 30 milj. kronor.

Regeringens nu framlagda subventionsförslag komma således att medföra direkta och indirekta statsutgifter på omkring 200 milj. kronor. Samtidigt har äskats anslag för prisreglerande åtgärder på jordbrukets område med 66 milj. kronor.

För budgetåret 1949/50 har riksdagen tidigare beviljat 103 milj. kronor för prisreglerande åtgärder på jordbrukets område jämte 20 milj. kronor för Svenska spannmålsaktiebolagets verksamhet. I budgetreservationer för samma ändamål finnas sammanlagt 50 milj. kronor. För subventionering av vissa angivna importvaror ha beviljats 17 milj. kronor. I reservation på denna anslagstitel finnas 11 milj. kronor.

Bifaller riksdagen propositionerna 215, 216 och 217 oförändrade, stå alltså sammanlagt inemot 470 milj. kronor till förfogande för subventioner under budgetåret 1949/50 eller praktiskt taget samma belopp, som genom de vid 1948 års riksdag beslutade skärpningarna i den indirekta beskattningen tillförts statskassan. Dessa skärpningar motiverades helt med önskvärdheten att i ett inflationsläge minska konsumenternas förmåga att med sina inkomster utöva tryck på prisnivån. Denna motivering har upprepats så sent som under årets vårsession. Att subventioner öka efterfrågans tryck på prisnivån torde vara uppenbart.

Den nu av regeringen begärda fullmakten avser en tid av cirka åtta månader. Den tidrymd det av regeringen åberopade subventioneringsbehovet kan befaras föreligga kan beräknas till fjorton månader. Budgetåret slutar den sista juni — lönestoppsåret den sista december 1950. Det för nämnda fjortonmånadersperiod behövligen subventionsbeloppet har icke i propositionerna beräknats. Att det — under i övrigt oförändrade förhållanden — torde komma att med hundratals miljoner överstiga en halv miljard kronor är uppenbart.

Den huvudsakliga principiella motiveringen för den föreslagna subventionspolitiken återfinnes i proposition 215 men torde — för överskådlighetens skull — böra behandlas i detta sammanhang.

Statsrådet Sköld anförde vid anmälan av sina förslag enligt proposition 215: »De principiella betänkligheterna mot en subventionering ha understrukits vid varje tillfälle, då riksdagen haft att taga ställning till frågan om anvisande av medel till subventionering av införseln av vissa varor under folkhushållningsdepartementets huvudtitel, och de torde icke här behöva ytterligare utvecklas. Emellertid kunna särskilda förhållanden föreligga, som göra en subventionering motiverad trots de invändningar ur principiell synpunkt, som kunna resas däremot.»

Uttalandet torde innebära, dels att statsrådet för egen del godtager gjorda principiella invändningar mot subventioneringar, dels att han funnit så starka skäl tala för avsteg från en principiellt riktigare linje, att han är beredd föreslå subventioner i en omfattning, som tidigare aldrig ens diskuterats i ansvariga instanser.

Varje gång en subventionering föreslagits, har föredragande departementschefen förklarat sig medveten om att principiella erinringar kunna resas. Varje gång har han emellertid funnit »särskilda omständigheter föreligga». I detta sammanhang förtjänar det erinras om riksbanksfullmäktiges uttalande vid remiss av subventionsförslaget 1946: »Det är vidare uppenbart, att subventioneringen bör betraktas såsom en sista utväg och därför icke kan få vare sig minska angelägenheten av andra åtgärder till skydd för penningvärdet eller tillgripas i syfte att skapa utrymme för en liberalare politik i andra hänseenden.»

Inom regeringen finner man även nu det internationella prisläget oklart och stegringarna i importpriserna i kronor räknade i viss mån vara av »övergående natur». Så har man i varje proposition sedan 1946 om importprissubventioner bedömt utvecklingen utan att det läge någonsin inträtt, som man förväntat och angivit som förutsättning för subventionernas avskaffande.

Ingen torde just nu kunna göra preciserade uttalanden om den kommande internationella prisutvecklingen. Tendenserna äro motstridiga, och om deras inbördes styrka kan något säkert omdöme icke fällas. Klart torde

emellertid vara, att varje land kommer att söka hålla priserna på sina exportvaror så höga som konkurrensen på varje speciellt saluområde gör möjligt. Mjukvalutaländer, dit man numera torde få räkna även Sverige, äro endast i andra hand eftertraktade exportmarknader. Trots vissa försök att åstadkomma en »liberaliserad utrikeshandel» komma även under den närmaste framtiden de olika staterna att kunna dirigera handel och i viss mån priser. Vilka krav de därvid komma att ställa på bytesrelationer mellan våra exportvaror och de egna kan inte ännu överblickas.

USA är en av alla länder eftersökt exportmarknad men också eftertraktat område för inköp. Detta skapar hård konkurrens. Den federala regeringen i USA kan — så vitt man nu kan bedöma — knappast beräknas komma att föra en politik, som är ägnad att sänka den allmänna prisnivån inom landet. Även det troliga utfallet av i USA pågående lönerörelser torde komma att verka i riktning mot en bibehållen eller möjligen stigande prisnivå.

Ett prisfall i USA av sådan omfattning, att det i någon nämnvärd grad skulle kunna kompensera kronans nedskrivning, måste förutsätta en förmågen djup allmän depression. En sådan får emellertid effekt inte bara på våra importmöjligheter utan också på våra exportutsikter.

Sveriges möjligheter att som inköpsland använda USA och att därmed ernå förmånligare priser på vissa varor äro främst beroende av exporten till USA och dess utveckling, men för den närmaste framtiden också av den s. k. Marshallkreditens omfattning. Om denna kan för närvarande ingenting med säkerhet sägas.

Man har således att räkna med en oenhetlig internationell prisnivå, vilken dock i svenska kronor räknad torde ha en allmän tendens att stiga. Någon hållbar grund för förhoppningen, att de prisstegringar, som för den svenska levnadskostnadsnivån äro särskilt betydelsefulla, generellt sett skulle vara av mera »övergående art», hava icke anförts och torde ej heller kunna anföras. I fråga om till exempel kaffepriserna har utvecklingen haft ett sådant förlopp, att man kan tala om förskjutningar uppåt, vilkas höjd icke ens vid propositionernas avlämnande kunde överblickas.

Prisnivån för importvaror eller varor i väsentlig grad beroende av importerade råvaror och halvfabrikat torde således komma att stiga allt eftersom devalveringen slår igenom eller de i samband med denna vidtagna internationella prishöjningarna hinna tränga fram. Man undviker icke dessa konsekvenser genom att sätta den nödvändiga och såväl företagsekonomiskt som samhällsekonomiskt riktiga återanskaffningsprisprincipen ur kraft.

Att ett läge sådant som det man alltså nu måste göra sig beredd på aktualiserar svårigheter såväl för alla inkomsttagare som för produktionslivet är självklart, liksom att de ansvariga instanserna söka medel, som

kunna göra en anpassning så mjuk och lugn som möjligt. Angeläget måste emellertid vara att anpassningen efter den troliga utvecklingen verkligen kommer till stånd. I annat fall riskerar man en rad krissituationer och måhända lägen, där krav på ytterligare valutanedskrivningar göra sig gällande, och en utveckling av den inre ekonomien som medför att övergången till ett friare och smidigare ekonomiskt system skjutes mot en oviss framtid.

Särskild uppmärksamhet kräver hänsynen till de omständigheter som kunna beräknas föreligga på senhösten 1950, då löneförhandlingar i vanlig ordning uppges skola komma till stånd.

I samband med överenskommelsen mellan regeringen och vederbörande organisationer om låsningen av statstjänstemännens rörliga tillägg vid 12 % för förra hälften av budgetåret 1948/49 avgav regeringen den ännu i kraft varande garantiförbindelse, vilken utformades som en »säkerhetsklausul». Denna innebär ju låsta dyrtidstillägg upp till indextalet 169 i 1935 års serie; därefter en automatisk höjning av det rörliga tillägget med 8 %, alltså med 2 % mer än löneplansförordningen förutser.

Vid tillkomsten av denna »säkerhetsklausul» torde icke risken att importprisnivån skulle kunna komma att häftigt och plötsligt påverkas av en devalvering ha haft någon som helst aktualitet — för någon av de förhandlande parterna.

Vid en »runda-bords-konferens» den 8 september detta år överenskoms om fortsatt »lönestoppspolitik» under avtalsåret 1950 samtidigt som jordbrukets organisationer godtogo en kompromiss om omfattningen av denna närings ersättning för konstaterade produktionskostnadsstegringar och prisfall på vissa jordbruksprodukter. Stats- och kommunaltjänstemännens huvudorganisation förmåddes med hänsyn till vissa av andra löntagargrupper uppställda villkor att under hela avtalsåret avstå från krav på lönekompensation för inträffade levnadskostnadsförändringar. Dessa krav kunde konstateras vara klart objektivt grundade. Regeringen avgav i samband därmed vissa allmänna löften för framtiden, vilka måste anses vara bindande.

Ehuru denna uppgörelse i tiden ligger nära devalveringsbeslutet kan konstateras, att vid dess träffande frågan om förändringar i importprisnivån på grund av valutajusteringar icke var föremål för överläggningar. Riksbankens därefter genomförda nedskrivning av kronvärdet blev djupare än någon egentligen räknat med. Vid orsakerna härtill finnes icke anledning att i detta sammanhang mera utförligt uppehålla sig. En av huvudorsakerna torde emellertid ha varit den brist på handlingsfrihet, till vilken den inom landet förda ekonomiska politiken lett. Den otillräckliga valutareserven gav inget andrum.

Genom devalveringen har således ett i alla avseenden nytt och tyvärr av de flesta oförutsett läge uppkommit.

Nödvändigheten att uppehålla löneåterhållsamheten har därmed snarare ökat än minskat. Inflationsriskerna hava åter aktualiserats. Möjligheterna att få den exportoffensiv till stånd, som svarar mot devalveringens nackdelar, äro avhängiga av att kostnadsnivån inom landet icke alltför starkt ändras i oförmånlig riktning.

Att de stora intresseorganisationerna medverkat till överenskommelser om löne- och inkomståterhållsamhet är säkerligen ett uttryck för en allmän känsla av ansvar gentemot penningvärdet men framför allt en åtgärd i de egna medlemmarnas direkta intresse. För dessa måste värdet av ett stabilt penningvärde vara särskilt påtagligt.

Det torde icke kunna hävdas att det fördelaktiga i en av de stora organisationerna stödd politik till penningvärdets skydd blivit mindre uppenbart efter devalveringen. Tvärtom borde en situation, där en viss del av prisnivån utsättes för ett plötsligt tryck, vara särskilt ägnad att skapa gehör för medvetna ansträngningar att finna utvägar, som kunde leda till mera varaktig stabilitet. Just i en sådan situation borde det vara möjligt att få förståelse för ett uppträdande från organisationernas sida, som mera toge hänsyn till de verkliga än de skenbara och kortsiktiga fördelarna. Ett villkor härför hade emellertid varit att hela läget med alla dess risker men också med dess möjligheter klart framlagts.

Regeringen har — enligt lämnade upplysningar — visserligen efter devalveringen varit »i kontakt» med organisationerna. Därvid lär det emellertid knappast ha varit frågan om förutsättningslösa överläggningar om möjliga vägar ut ur de svårigheter som kunna befaras utan närmast om diskussioner av olika av regeringen lämnade »subventionsbud». Framför allt bör framhållas, att i det nya läget någon ny runda-bords-konferens med parterna icke varit anordnad.

Varken frågan om stabiliseringspolitikens fortsättande under de nya förutsättningarna eller möjligheterna att finna en gemensam och praktisk lösning på de problem »säkerhetsklausulen» skapat ha således i det nya läget varit föremål för gemensamma överläggningar. Regeringen har vid kontakt med såväl fackliga som politiska instanser underlåtit att taga upp grundproblemen och i stället med en gång slagit in på subventionsvägen.

Med statssubventioner undanröjer man inte prisstegringarnas följder. Man för endast över dem till nya konton i de enskildas utgiftsstaten, visserligen till konton, som icke påverka det »skatterensade levnadskostnadsindex» men som trots detta innefatta tyngande utgifter.

Inkomstfördelningen i vårt land och här tillämpat skattesystem medför att en väsentlig del av subventionskostnaden måste läggas på mellanskikten i samhället. Hållbarheten av detta påstående jävas ej av det förhållandet att man bestrider subventionsutgifterna med ett förment eller verkligt budgetöverskott. Subventionsmetoden blir ej heller utan effekt på kost-

nadsnivån, även om denna effekt icke omedelbart och fullt påtagligt kommer till synes.

Motionärerna känna sig icke övertygade om möjligheterna att med den linje regeringen valt bemästra det läge som uppkommit och som under den närmaste framtiden kommer att ytterligare markeras. Särskilt avseende fästa de vid riskerna för utvecklingen under år 1950 och för läget vid lönestoppsårets slut. De finna anledning framhålla att tillgripandet av subventionsmetoden och sättet för subventionernas finansiering utgöra avsteg från den inflationsbekämpande politik regeringen proklamerat och vilken enligt dess egen mening lett till ett slags formell balans i samhällsekonomin. Samtidigt hänvisa motionärerna till regeringens upprepade gånger gjorda konstaterande att inflationsfaran ingalunda är övervunnen.

Av de principiella erinringar mot statssubventionerna som kunna anföras fästa motionärerna speciellt avseende vid den tendens sådana ha att öka konsumtionsbenägenheten. Särskild tyngd har denna invändning, då subventionerna medföra direkta prisnedsättningar på varor på vilka tillgången är knapp. Där kunna risker för återinförda ransoneringar uppstå. Men det måste även betecknas som betänkligt att i landets nuvarande läge med statsanslag hålla priserna nere på sådana varor, vilkas anskaffande belastar våra valutatillgångar. Icke minst gäller detta när subventionerna läggas på mera umbärliga varor.

Ett försök borde ha gjorts att vid en ny runda-bords-konferens åstadkomma en uppgörelse om fortsatt medverkan i stabiliseringssträvandena. Därvid borde möjligheterna av en skattesänkning ha framhållits. I samband härmed borde allvarliga ansträngningar ha vidtagits i syfte att förhandla bort indextaket, varvid hänsyn kunde ha tagits till lönestoppspolitikens speciellt ogynnsamma verkningar för stats- och kommunaltjänstemän. Det nya läget är å ena sidan ett skäl för en uppmjukning av »säkerhetsklausulen». Å den andra borde inkomstutvecklingen under lönestoppåret 1949 för de olika grupperna löntagare vara en grund för allmän uppslutning kring ett förslag om förbättringar i stats- och kommunaltjänstemännens inkomster. Att ett borttagande av »säkerhetsklausulen» också måste leda till rätt för de berörda grupperna att förhandla om ny utformning av löneplansförordningen efter utgången av stabiliseringsåret är uppenbart.

Regeringen borde samtidigt ha lagt fram ett handlingsprogram för de närmaste månaderna och året. Huvudlinjen i detta borde ha varit en medveten strävan att komma fram till friare ekonomiska förhållanden.

Regeringen har utgått ifrån den föreställningen att omfattande subventioner erbjuda den enda lösningen och har genom sitt handlingsätt ställt riksdagen inför fullbordat faktum.

Principiella och generella erinringar kunna i detta läge knappast på-

verka utgången. Kvar står emellertid skyldigheten för riksdagen att söka åstadkomma garantier för en utformning av subventionssystemet, som icke binder dess framtida handlingsfrihet, och att klart angiva de förutsättningar, under vilka bifall lämnats till Kungl. Maj:ts ifrågavarande propositioner. Därutöver bör riksdagen eftersträva sådana förändringar i de framlagda förslagen som av praktiska skäl äro nödvändiga.

De föreslagna subventionerna äro avsedda att möta tillfälliga och övergående svårigheter och motiverade av speciella omständigheter under just år 1950. Rimligt är då icke endast att riksdagen begär löpande information om ianspråktagna medels omfattning och användning utan också att den redan vid beviljandet av den begärda fullmakten anhåller om en utarbetad plan med konkreta uppgifter om det sätt, på vilket regeringen ämnar använda den tidsfrist de närmaste fjorton månaderna erbjuda. En sådan plan bör av regeringen föreläggas riksdagen under vårsessionen 1950, dock senast vid det tillfälle då eventuellt nya anslag äskas för subventioner under de sista sex månaderna av 1950.

Denna plan bör innefatta huvudlinjerna för en politik som möjliggör övergången till ett fritt ekonomiskt system. Den bör utgå från att efter 1950 års utgång medel för fortsatta subventioneringar för syften av den art som anges i propositionerna 215 och 217 icke stå till förfogande. Den bör bland annat innefatta fri prisbildning, så att konsumenterna få ett starkare och mera direkt inflytande över produktionens inriktning, avtalsförhandlingar i vanlig ordning, så att parterna på arbetsmarknaden utan statlig inblandning få göra upp sina mellanhavanden, aktiv penningpolitik, så att jämvikt kan skapas mellan sparande och investeringar utan direkta statliga regleringsåtgärder.

Riksdagen måste därtill anses skyldig framhålla att den icke i framtiden vill ställas inför fullbordade fakta, som medföra krav på betydande statsutgifter. Former borde kunna finnas för att bereda möjligheter för riksdagen att i behörig tid utöva inverkan på de mera allmänna förutsättningarna för sådana överenskommelser.

Riksdagen bör — enligt motionärernas mening — klart och entydigt konstatera, att den endast under ovan angivna och under det uppkomna lägets speciella förutsättningar medgiver statsmedels användande för de föreslagna subventionerna och därvid särskilt markera dessas extraordinära karaktär och övergående natur.

I syfte att skapa »ökad indexutrymme» har i subventionsplanen upptagits förslag om subventioner på nödvändighetsvaror, vilkas priser icke alls påverkas av det nya kronvärdet. Dessa varor — mjöl, fläsk och ost — hava uppenbarligen utvalts endast därför att de väga tungt vid framräknandet av levnadskonstnadsindex.

Av tekniska skäl är det svårare att övervaka subventioneringen av dessa

för sig borde alltså denna fullmakt vara tillräcklig för att tillgodose det allmänna syfte regeringen angivit.

Helt kan man emellertid icke bortse från de hinder för ett ernående av det av regeringen uppställda målet — levnadskostnadsindex hållande under talet 169 — som kunna uppstå, om man tar bort möjligheterna att med statsbidrag sänka priserna på mjöl, ost och fläsk. Av tekniska skäl torde det vara omöjligt att subventionera alla priser, som bero på importfördyringar. Härav kunna följa vissa risker för stegringar i levnadskostnadsindex.

Särskilt invändningarna mot förslaget att subventionera mjöl men även mot det som avser ost och fläsk äro emellertid så vägande att andra metoder måste sökas. Man kan då överväga olika utvägar. Antingen kunna ur levnadskostnadsindexets synpunkt tunga importvaror subventioneras starkare än prisstegringsrisken i och för sig skulle göra motiverat, eller också kunna i begränsad omfattning även andra än importvaror subventioneras. Därvid måste naturligtvis varor väljas, på vilka subventioneringen icke medför alltför stora kontrollsvårigheter eller alltför starka risker för ökad konsumtion eller betydande svårigheter för producenterna.

Att angiva huruvida båda dessa utvägar samtidigt måste tillgripas eller om endast en av dem är nödvändig är icke möjligt utan en utredning som kräver medverkan av administrativa organ, som icke stå till enskilda riksdagsledamöters förfogande. Det torde därför få ankomma på utskottet att införskaffa behövliga uppgifter och att göra de avväganden, som i detta samband te sig nödvändiga. Utskottets utlåtande torde — om subventionering av hemmamarknadsvaror visar sig ofrånkomlig — böra innehålla uppgifter om varor, som uppfylla ovan angivna fordringar.

Sammanlagt äskas i proposition nr 217 anslag för subventioneringsändamål på 170 milj. kronor. Denna statsfinansiella ram anser departementschefen tillräcklig för att — jämte i proposition nr 215 begärda bemyndiganden — hålla levnadskostnadsindex nere under den av honom som kritisk ansedda punkten intill den 1 juli 1950.

Samtliga anslag begäras på tilläggsstat.

Om riksdagen avslår proposition nr 217 i vad den gäller anslag för subventionering av mjöl, ost och fläsk begränsar den samtidigt den av regeringen som nödvändig ansedda ramen med 58 milj. kronor.

Då regeringen ställt riksdagen inför den faktiska nödvändigheten att bevilja den begärda fullmakten i sin helhet, skulle kunna anföras, att denna begränsning betyder att regeringen fräntages den fulla möjligheten att fullfölja den politik för vilken den tagit hela ansvaret.

Av regeringen begärda anslag avse en period av nästan åtta månader. Deras sammanlagda storlek har uppenbarligen ännu icke kunnat fixeras från några i egentlig mening säkra utgångspunkter. Möjligheterna att över-

blicka situationen kunna beräknas väsentligt komma att öka efter årsskiftet, då priserna hunnit »sätta sig» och den internationella utvecklingstendensen klarnat. Sättet för subventionernas utgivande bör göra det möjligt för departementschefen att i något så när god tid avgöra behovet av statsmedel för den närmaste framtiden. Följaktligen bör han kunna — om så visar sig ofrånkomligt — återkomma till riksdagen med ny proposition om möjligen ytterligare behövliga anslag på tilläggsstat. Denna bör kunna avlämnas och behandlas i sådan ordning att den av regeringen som nödvändig ansedda subventioneringsverksamheten icke behöver hindras av en begränsning av de nu begärda fullmakterna med det här ifrågasatta beloppet.

Denna begränsning av de finansiella fullmakterna kan emellertid medföra ett behov av utvidgad rätt att använda det anslag på 90 milj. kronor »till subventionering av införseln av vissa varor», som äskas under a) i proposition nr 217. Om utskottet anger vissa inom landet producerade varor eller varugrupper som måste subventioneras, kan detta anslag lämpligen i avvaktan på nya medel användas även för detta ändamål.

Vi åberopa i denna motion antydda principiellt och praktiskt grundade invändningar mot förslagen att med subventioner möta devalveringens påfrestningar och hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 217 måtte beakta vad ovan anförts,

att riksdagen måtte avslå i Kungl. Maj:ts proposition nr 217 under b) innefattat äskande om reservationsanslag på 58 milj. kronor för prisnedsättning på mjöl, ost och fläsk samt om så befinnes nödvändigt göra de förändringar i anslagsbeteckningar och anslagsbestämningar för under a) begärt anslag, som i denna motion angivits, samt

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att under vårsessionen 1950 få sig förelagd en plan för en ekonomisk politik, som kan leda till ett fritt ekonomiskt system efter utgången av år 1950.

Stockholm den 4 november 1949.

Fritiof Domö.

Axel Mannerskantz.

Karl Wistrand.

Ebon Andersson.

Knut Ewerlöf.

Gustaf Velander.